

Den hellige familien i dagens Italia

Ingunn Skre

Ingunn Skre, denne månedens kronikkforfatter, er dr.psychol., professor ved Universitetet i Tromsø og sitter i Psykologforeningens sentralstyre. Sammen med Anne Skard, Peder Kjøs, Magne Raundalen, Marit Netland og Kjell Underlid er hun invitert av Tidsskriftet som fast kronikør. Neste gang: Anne Skard.

I et førjulspyntet Italia florerer julekrybbene. Den hellige familien, «La sacra famiglia» ses overalt i ulike størrelser og utgaver, fra levende tablåer med mennesker, til kunstferdig utskårne trefigurer, filtkledde kongler møysommelig satt sammen av barnehender, og helt til de fristende, men samtidig frastøtende sjokoladefigurene – hvem vil egentlig spise «Jesusbarnet»? Den lille ettbarnsfamilien, som dyrkes ved juletider i alle katolske land, er nå blitt et hverdagslig syn i det barnekjære Italia. Her, hvor storfamilien i århundrer har myldret rundt «la Mamma» og «la Nonna» (bestemoren), slik vi kjenner det fra italiensk film og vel etablerte stereotypier om Italia, strever de nå med å opprettholde folketallet. Italienske politikere våknet for noen år siden til sjokkmeldinger om at de, uten å intendere det i bevisst politisk handling, i løpet av en generasjon hadde klart det deres kinesiske kolleger har strevd i flere tiår for å oppnå: å få unge mennesker til å vente i det lengste med å gifte seg, og å få maksimalt ett barn.

Likestilling virker befordrende på fertiliteten. Her har de italienske myndighetene noen interessante utfordringer

Storfamilien

Vi psykologer roser oss av å være eksperter på relasjoner. Men når det gjelder et intimt og privat valg: å beslutte å få barn sammen, ser det ut til at sosialøkonomene har de beste forklaringene. Fødselstall har alltid svingt med konjunktorene, og, ikke minst etter at man utviklet sikker prevensjon, med kvinners utdanning og sysselsetting.

Den italienske storfamilien har røtter i føydalsamfunnet og baserer seg på at kvinner er sysselsatt i hjemmet. Døtre, svigerdøtre, mødre, enker, ugifte tanter og bestemødre har holdt familien gående. Den som har prøvd å lage tortellini for hånd, vet hvor lang tid det tar å lage én, og når det inngår 10–15 av de små kunststykkene i en normal pastaporsjon, og det sitter 15–20 rundt bordet, kan man prøve å regne ut hvor lang tid det tar bare å lage denne ene retten, som gjerne inngår i de to varme trerettermåltidene italienerne inntar hver dag.

Til kvinnearbeidet hørte også omsorg for voksne familiemedlemmer med sviktende helse, det være seg eldre pleietrengende, eller psykisk syke og utviklingshemmede. Hjemme i Norge hører vi stadig at reformen i landets psykiske helsevern var mulig og ble så vellykket fordi man i Italia legger slik vekt på «storfamilien». Mange av oss har sagt disse politisk korrekte frasene, uten å tenke over at storfamilien er en føydal institusjon, basert på hjemmearbeidende kvinner og utearbeidende menn. Nå er denne bastionen i det italienske samfunnet i ferd med å bli en saga blott.

Italienske kvinner føder nå 1,2 barn. I velstående Nord-Italia er fødselsraten nede i underkant av 1,0, og selv i fattige Sør-Italia, der man regner med at befolkningen er mer tradisjonsbundet, er ikke fødselsraten høyere enn drøyt 1,5 og langt fra stor nok til å opprettholde folketallet. Til sammenligning føder norske kvinner 1,8 barn, og fødselsraten må som kjent ligge på 2,1 for å holde folketallet stabilt.

Helgeforeldre

Hva er skjedd i Italia? Italienske kvinner tar i akselererende grad utdanning utover grunnskolen og er blitt lønnsarbeidere. Mens kvinnene for ti år siden kun utgjorde rundt en fjerdedel av arbeidsstyrken i Italia, utgjør de nå nesten halvparten. Hvem skal da være hjemme og yte omsorg og lage mat? Det er ikke lett for høyt utdannede italienske kvinner å kombinere karriere og omsorg for barn, og langt mindre å ha omsorg for eldre familiemedlemmer, dersom de da ikke hører til den svært velstående overklassen som har råd til barnepiker og annet tjenerskap. Mer vanlig er det at yrkesarbeidende småbarnsforeldre bare har ett av sine to barn boende hjemme i uken, den av barna som har barnehageplass. Den yngste bor hos bestemor og ser foreldrene bare i helgene. Når arbeidsdagen begynner kl 8 og slutter kl 20, og man midt på dagen må hente barna i barnehagen for å dra hjem og servere varm lunsj, for så å dra og levere i barnehagen igjen før ettermiddagsøkten begynner, er det ikke rart mange spør seg om det er verdt strevet å få barn. Det er bortimot umulig å få barnehageplass, og svangerskapspermisjon med lønn får man bare i 4 måneder i det offentlige, vel å merke hvis man har fast stilling.

Mens det i dagens Italia går fire arbeidstakere på hver pensjonist, vil det om 40 år være bare to om å betale de skatter og avgifter som forsørger hver eldre person. I tillegg blir generasjonene lengre. Mens våre foreldre fikk barn mens de var mellom 20 og 25 år gamle, får dagens unge foreldre barn først når de er rundt 30. Det betyr at besteforeldrene i neste generasjon vil være minst 10 år eldre enn i forrige, og tilsvarende svekket og mindre i stand til å avlaste barnefamilier. Vi har det samme bildet i Norge, men i Italia blir kontrastene langt sterkere, da offentlig omsorg for små barn og for eldre nesten ikke er utbygd, nettopp fordi det alltid har vært et familieanliggende, noe som også gjorde reformen i psykisk helsevern i Italia for snart 30 år siden mulig.

Pavelig påtrykk

Det har gått så langt her i Italia at paven har sett seg beveget til å minne unge menn og kvinner om at det er mye glede i å lage barn. Nylig advarte han mot konsekvensene av «de unges egoisme», idet de bare tenker på egen utdanning og karriere og ikke på ansvaret for familie og samfunn. Virkeligheten for unge kvinner og aller mest for menn i gifteferdig alder her i Italia er at de fleste bor hjemme hos mor og far til de er langt over 30 år gamle, blant annet fordi utdanningslengden og arbeidsmarkedet ikke gjør det mulig å skaffe fast jobb og egen bolig tidligere.

For 25 år siden besøkte jeg og mine medstudenter ved profesjonsstudiet i Oslo en marxist-feministisk poliklinikk i Napoli for kvinners mentale helse. De hevdet at den tradisjonelle kvinnerollen var årsaken til psykiske plager hos kvinner. De hadde bare en kur å tilby: «Forlat mann og barn!». Den gangen syntes jeg at de hadde et usedvanlig simplistisk syn på psykopatologi og terapi. Det ser ut til at døtrene til de utslitte italienske kvinnene har unngått noen problemer ved å verken skaffe seg mann eller barn. Imidlertid aner vel både unge kvinner og menn at paven kan ha rett i at det er mange gleder ved det å få barn, men når storfamilien ikke lenger eksisterer, må nye samfunnsmessige forutsetninger til for at unge mennesker skal være villige til å stifte familie.

Nylig refererte Aftenposten ny forskning som viser at det i Norge er de mest likestilte parene som får flest barn. Man kan lure på om det var dette paven mente med å bli mindre egoistisk. Forskerne har funnet at par med jevnlang utdanning som arbeider i det offentlige får flest barn. Offentlig ansatte har best permisjonsordning, og det er også i denne gruppen flest par som benytter muligheten for å dele barselpermisjonen. Likestilling virker altså befordrende på fertiliteten. Her har de italienske myndighetene noen interessante utfordringer å forholde seg til. Man kan si det slik at de italienske kvinnene i løpet av bare en generasjon langt på vei er blitt likestilte med menn. Men de italienske mennene har på sin side en lang vei å gå når det gjelder å bli likestilt med kvinnene i å ta omsorgsoppgaver. I avisartikler som omtaler problemet i Italia, hevdes det at unge utarbeidende mødre helt bevisst går til fødselsstreik. De nekter å få barn nummer to før ektemennene i praksis tar over flere omsorgsoppgaver.

Vi psykologer kan noe om atferdsendring. Når det gjelder å få en hel befolkning til å endre atferd, vet vi også at det trengs en passe blanding av informasjon og offentlig regulering. Dersom de samfunnsmessige rammene tillater det, kan kanskje reell likestilling mellom kjønnene få grobunn, selv i det patriarkalske mamma-elskende Italia. God jul, alle sammen!